

Devocionalije iz okolice župnijske cerkve v Stari Loki

Izveček

V prispevku predstavljamo devocionalije, ki so bile leta 1954 odkrite pri arheoloških izkopavanjih novoveških grobov v okolici župnijske cerkve v Stari Loki. Med njimi je sedem svetinjic in trije križi. Med svetinjicami, ki si sledijo po kronološkem soledju od 16. do 18. stoletja, so zastopane: svetinjica sv. Benedikta, dve svetinjici sv. Tomaža Villanove, svetinjica sv. Antona Padovanskega in Loretske matere božje, sv. Nikolaja iz Barija, svetinjica Združenja sv. Križa iz Sirola ter svetinjica Svetogorske matere božje. V povezavi s svetinjicami predstavljamo z osnovnimi podatki iz življenja in dela tudi svetnike, ki so na njih upodobljeni. Medtem ko je bila prevladujoča tehnika pri izdelavi svetinjic iz naše zbirke kovanje v bronu, so bili vsi trije križi uliti iz bronu. Nad križanim je v vseh treh primerih lepo viden vrezan napis INRI. Pri enem izmed njih, ki je delno ohranjen, saj mu manjka odlomljeni spodnji del, se je na zadnji strani ohranil celo košček tkanine – platna. Vse tri križe lahko v grobem umestimo v čas od 17. do 19. stoletja.

Abstract

Devotional objects from the vicinity of the parish church in Stara Loka

The contribution presents devotional objects discovered during archaeological excavations of modern period graves in the vicinity of the parish church in Stara Loka in 1954. They include seven pilgrimage badges and three crucifixes. Among the pilgrimage badges, which follow a chronological sequence from the 16th to 18th centuries, are represented: a medallion of St Benedict, two medallions of St. Thomas of Villanova, a medallion of St. Anthony of Padua and Our Lady of Loreto, St. Nicholas of Bari, a medallion of the Society of the Holy Cross from Sirolo and a medallion of the Mother of God of Sveta gora. In connection with the pilgrimage badges basic data of the life and work of the saints depicted on them are also presented. While the predominant technique in the making of pilgrimage badges from our collection was bronze forging, all three crucifixes were cast in bronze. The inscription INRI can clearly be seen above the crucifixes in all three examples. On one of them, which is

only partly preserved since the broken lower part is missing, a fragment of canvas, has even been preserved on the back. All three crucifixes can be roughly dated to the time from the 17th to the 19th centuries.

Leta 1954 so okrog današnje župnijske cerkve v Stari Loki potekala arheološka izkopavanja.¹ Izvedli so jih z namenom, da bi našli domnevno staroslovansko grobišče, saj se Stara Loka kot sedež prazupnije v virih omenja že leta 1074. Staroslovanskih grobov niso našli, odkrili pa so ostanke starejše arhitekture. Izkazalo se je, da gre za ostanke temeljev starološke župnijske cerkve, ki je bila v osnovi romanska, s poznejšimi gotskimi in baročnimi prezidavami. To cerkev so leta 1863 podrli in jo nadomestili z današnjo. Pri odkrivanju ostankov stare cerkve so prekopali več novoveških grobov, v katerih so bile odkrite različne devocionalije.

Izraz devocionalija prihaja iz latinske besede *devotio*, ki pomeni žrtvovanje, vdanost, pobožnost. Devocionalije so nabožni predmeti za katoliško liturgijo ali vernike, ki spodbujajo in razširjajo pobožnost, hkrati pa spominjajo na nekatere religiozne misterije. Navadno so ti predmeti svetinjice, križi, rožni venci, relikviariji, amuleti, škapulirji, ampule, školjke, podobice itd.

Svetinjice

Med svetinjicami (katalog, št. 1–7), ki si sledijo po kronološkem sosledju od 16. do 18. stoletja, najdemo: svetinjico sv. Benedikta, dve svetinjici sv. Tomaža Villanove, svetinjico sv. Antona Padovanskega in Loretske matere božje, sv. Nikolaja iz Barija, svetinjico Združenja sv. Križa iz Sirola ter svetinjico Svetogorske matere božje.

Svetinjice so majhne spominske medalje, ki so jih mojstri kovali ali ulivali iz različnih vrst kovine. Ljudje so jih uporabljali v različne namene: kot izraz pripadnosti veri, zaobljubo, čaščenje ali priporočilo svetniku, pripadnost bratovščini ali sestrstvu itd. Prodajali so jih na stojnicah v romarskih krajih, ob cerkvenih žegnanih in podobnih priložnostih. Skoraj nemogoče je bilo, da bi se romar vrnil iz bližnjih ali daljnih božjih poti brez materialnega dokaza o opravljeni zaobljubi. Skoraj vsako romarsko središče v Evropi je razvilo obrt izdelovanja svetinjic in drugih devocionalij, ki so se prodajale ob romarski cerkvi. Romarji so bili prepričani, da so te podobice čudodelne, prav tako kot svetniki, ki so upodobljeni na njih. Svetinjica je romarja med vračanjem domov ščitila pred razbojniki, hkrati pa ga je označevala kot človeka, ki je na religioznem potovanju in uživa imuniteto ter ima pravico do pomoči, kadar jo potrebuje, s strani vsakega kristjana. Doma so jih obešali pred vhod v hišo oziroma v hlev, da bi pregnale zle duhove, dajali so jih v korita za krmljenje živine, zakopavali v polja proti plevelu, mrčesu in mišim.²

1 Avguštin, Zgornji stolp na Kranclju in nekdanja župna cerkev v Stari Loki, str. 107–120.

2 Knez, *Svetinjice*, str. 18.

Na svetinjicah se najpogosteje pojavljajo obojestranske upodobitve romarskih čudodelnih podob, cerkva, relikvij, svetnikov in zavetnikov. Bistveni del svetinjice je podoba svetnika ter napis. Ta je bil prvotno v latinščini, pozneje v nemščini, italijanščini, hrvaščini in od 19. stoletja naprej tudi v slovenščini. Napisi so praviloma na zunanjem robu. Poznamo popolnoma enake svetinjice, kovane v isti delavnici, vendar je besedilo na njih v različnih jezikih. Tako so lahko vsi romarji kupovali spominke na božjo pot z napisi v svojem jeziku. Druga vidna razlika je v materialu in velikosti svetinjice. Zlate in srebrne so si lahko privoščili le premožnejši verniki, zanje so bile statusni simbol, izraz moči in dobrikanje svetnikom ter Bogu. Revnejši verniki so si privoščili skromne, drobne, bronaste, medeninaste, bakrene, kositrne in železne svetinjice, ki pa kljub temu niso bile nič manj čaščene. Zato ni nič nenavadnega, da je kot material za izdelavo svetinjic prevladoval bron (baker, medenina). Od druge polovice 19. stoletja, predvsem pa v 20. stoletju, so začele prevladovati svetinjice iz aluminija. Njihova proizvodnja je strmo naraščala, toda po drugem vatikanskem koncilu, v letih 1962–1965, ki je priporočil usmeritev k notranji veri in odsvetoval pretirano uporabo verskih predmetov, je proizvodnja svetinjic in drugih devocionalij naglo upadla. V novejšem obdobju, od konca 19. stoletja naprej, so posebne svetinjice podeljevali tudi izjemno pridnim in uspešnim otrokom pri verouku. Tako svetinjico je po navadi dobila le ena oseba v generaciji na leto. Vsak prvoobhajanec je svetinjico dobil pri prvem obhajilu. Prav tako so svetinjice dobile članice raznih družb, med katerimi so prevladovale Marijine družbe. Verniki so svetinjice nosili okrog vratu, jih obešali na rožne vence, dajali v roke pokojnim in jih z njimi tudi pokopavali.³

Izdelovanje svetinjic

Po 16. in 17. stoletju so se za najpomembnejša evropska romarska svetišča bolj kakovostne svetinjice kovale v rimski kovnici. Med pomembnejše izdelovalce svetinjic sodita tudi oče in sin Peter in Paul Seel iz Salzburga. Peter Seel je bil prvi izdelovalec, ki je dal svetinjicam umetniško podobo. Za večino svetinjic pa ne vemo, kdo jih je izdelal, kajti navadno so jih izdelovali kar v romarskih krajih samih. Po navadi so to delali v samostanih, niso pa bili redki vaški izdelovalci – samouki. To je tudi eden od razlogov, da napisi na njih niso slovnično pravilni oziroma je na njih veliko napak (napačne ali izpuščene črke). Točnega začetka izdelovanja svetinjic v nekem romarskem kraju ne moremo natančno določiti. Pri datiranju si lahko pomagamo s časom nastanka božje poti, stilno analizo svetinjice ali s pomočjo spremnega gradiva, ki ga izkopljemo skupaj z njo.

Svetinjice za slovenske božje poti so izdelovali doma in tudi v tujini. V Nemčiji, v bavarskem Diessnu, še vedno hranijo modele za izdelavo brezjanskih svetinjic. Značilnost zgodnejših ulitih svetinjic (do prve polovice 16. stoletja) iz

3 Isti, str. 19.

iste delavnice je, da se med seboj zelo razlikujejo. V vosku so izdelali pozitiv, ki se je z vlivanjem spremenil v svetinjico. Na tak način so lahko izdelali le eno svetinjico, s pomočjo katere so ulivali nadaljne primerke, pri čemer je bil vsak naslednji večji od predhodnega. Pozneje je prevladala tehnika izdelave s pomočjo kovinskih kalupov, kar je v zlatu, srebru, bronu in kositru omogočilo ulivanje neomejenega števila primerkov.⁴

Na naših svetinjah se pojavljajo najrazličnejši svetniki, zato je na tem mestu primerno, da jih predstavimo z osnovnimi podatki iz njihovega življenja in dela.

Sv. Benedikt (480–547) je bil ustanovitelj reda benediktincev. Imenujemo ga tudi oče zahodnega meništva. Rodil se je leta 480, v umbrijskem mestu Nursiji. Bil je sin premožnih in uglednih staršev. Po začetnem izobraževanju v domačem kraju je odšel na šolanje v Rim. Po končanem šolanju se je z namenom, da bi se lahko docela prepustil božjim navdihom in osvobodil človeških vplivov, umaknil v sotesko ob reki Anion. Tu se je naselil v dobro skriti votlini, v strmih pečinah, kjer je lahko užival blaženo samoto in bil sam z Bogom. Sčasoma so njegovo skrivališče odkrili pastirji in kmalu se je glas o svetniškem samotarju razširil daleč naokrog. Benedikt je sprejemal ljudi, ki so ga prihajali obiskovat, in jim pomagal v duševnih stiskah ter težavah. Kmalu so se okrog njega začeli zbirati učenci, ki so stremeli po resničnem duhovnem napredku. Benedikt jih je preizkušal in najbolj zveste obdržal ob sebi. Tekom časa je dobil izkušnje, kako je treba voditi učence, da bodo varno in stalno hodili po poti popolnosti. Kmalu je izbral najboljše in najbolj vdane menihe ter se odpravil na jug, da poišče nov kraj za trajno bivališče. Naselili so se na Monte Cassinu, kjer je bil leta 529 ustanovljen prvi benediktinski samostan. Sv. Benedikt je za svojo »samostansko družino« čas razdelil med molitev in delo, iz česar je nastal slavni izrek *ora et labora* (moli in delaj), ki ga v povezavi s sv. Benediktom še danes pogosto slišimo.⁵

Sv. Benedikta največkrat upodablajo v črni redovni obleki, z opatsko palico in knjigo pravil ali križem v roki. Lahko je upodobljen tudi s kelihom in kačo ter krockarjem, s hlebčkom v kjunu. Priporočajo se mu šolarji in dijaki, v ljudski veri je pomočnik zoper zastrupljenje in čarovništvo.

Sv. Tomaž Villanova se je rodil leta 1488. Bil je sin preprostih staršev. Zaradi izredne nadarjenosti so ga pri 16 letih poslali v Alcala, na študij bogoslovja. S 26 leti je bil tu nastavljen za profesorja, poučeval je filozofijo in teologijo. Po dveh letih se je odpovedal profesuri in vstopil v red avguštincev, leta 1518 je bil posvečen v duhovnika. Kmalu je bil iskan pridigar in spovednik. Sčasoma je napredoval in postal prior, provincial in naposled škof. Tudi kot škof je živel zelo skromno, s svojo dobroto in milino je vzbujal pozornost. Veliko skrb je namenjal revežem in sirotam. Pred smrtjo, leta 1555, je razdal vse svoje imetje, celo svojo posteljo. Za blaženega je bil razglašen leta 1618, štirideset let pozneje (1658) pa

4 Isti, str. 20–22.

5 Miklavčič, Dolenc, *Leto svetnikov I*, str. 782–791.

za svetnika. Upodabljajo ga kot škofa z mošnjo v roki sredi beračev ali ko izročča še svojo zadnjo lastnino – posteljo.⁶

Sv. Anton Padovanski, s krstnim imenom **Ferdinand**, je bil rojen leta 1195, v Lizboni na Portugalskem, kot sin viteza na dvoru kralja Alfonza. Petnajstleten je odšel v cerkveno šolo pri stolnici, po njej je vstopil v samostan avguštinskih kanonikov. Kasneje je bil premeščen v Coimbro, v samostan sv. križa. Tu se je poglobil v študij svetega pisma in cerkvenih očetov. Leta 1220 je prosil za sprejem pri frančiškanih in si privzel ime Anton. Odšel je v misijone v Maroko, vendar je moral misionarstvo zaradi bolezni opustiti. Leta 1221 se je v Assisiju srečal s sv. Frančiškom. Naslednje leto je bil kot dober teolog poslan oznanjat božjo besedo v bližnje trge in mesta. Med leti 1225–1227 se je zadrževal na apostolskih poteh po južni in srednji Franciji. Ker so bile cerkve po vseh krajih, kjer je pridigal, premajhne, je množice okrog sebe zbiral kar na trgih. Leta 1227 so ga poklicali nazaj v Italijo in ga izvolili za provinciala za severno Italijo (Emilijo). Od leta 1229 je stalno prebival v Padovi, kjer je v cerkvi sv. Marije uvedel vsakodnevne spokorne pridige. Umrli je leta 1231, pokopan je v cerkvi sv. Antona v Padovi. Že naslednje leto ga je papež Gregor IX. na podlagi dognanih čudežev razglasil za svetnika.⁷

Sv. Anton Padovanski je ljudstvu eden najbolj domačih svetnikov. Njegovo čaščenje so širili sobratje frančiškani, minoriti in kapucini. V 17. stoletju se je v salzburški nadškofiji in oglejskem patriarhatu začel prvi val njegovega čaščenja. V tem času so mu posvetili 44 cerkva. V ljubljanski škofiji so bile sv. Antonu posvečene ena farna in osem podružničnih cerkva, v goriški škofiji okrog deset cerkva. Nastale so tudi številne bratovščine sv. Antona. Sv. Antona so za svojega zavetnika najprej izbrali vojaki, pozneje so se k njemu začela zatekati dekleta, ki bi se rada omožila, in žene, ki so želele moža obdržati. Še danes je v pomoč vsem, ki so kaj izgubili. Za pomoč so ga prosili celo tatovi (Sv. Anton de Padova, dej de kej ukradeva ...).⁸

Na zadnji strani svetinjske sv. Antona Padovanskega je motiv **loretske Marije**, ki je ob Hiši Loretski zelo pogost motiv na svetinjskih. Po legendi naj bi angeli iz strahu pred muslimani sveto hišo iz Nazareta prenesli v Loreto. V začetku 16. stoletja so za ta dogodek določili datum 10. december 1294, pri čemer naj bi bil Trsat pri Reki na Hrvaškem (1291) vmesna postaja pri tem prenosu. Kult svete hiše je bil do 15. stoletja lokalnega pomena, pozneje se je razširil po Italiji, v 16. stoletju pa po vsem krščanskem svetu. Zaradi velike priljubljenosti in številnih romanj je papež Urban VIII. leta 1632 s papeško odredbo prenos svete hiše razglasil za cerkveni praznik. To je povzročilo še večjo priljubljenosti te podobe ter s tem večjo produkcijo devocionalij s podobo svete hiše in loretske Marije.⁹

6 Miklavčič, Dolenc, *Leto svetnikov III*, str. 541–544.

7 Miklavčič, Dolenc, *Leto svetnikov II*, str. 592–594.

8 Knez, *Svetinjske*, str. 29–30.

9 Isti, str. 28.

Sv. Nikolaj (iz Barija) oziroma sv. Miklavž je eden najbolj priljubljenih svetnikov. S posebnim veseljem ga pričakujejo otroci, ko na večer pred svojim godom hodi okrog in jim prinaša darove.

Nikolaj je bil v 4. stoletju škof v Miri v Mali Aziji. Bil je sin premožnih staršev, ki so ga poslali v dobre šole. Po njuni smrti je podedoval veliko premoženje, ki ga je razdelil med reveže. Njegov stric, škof, ga je posvetil v duhovnika in ga kasneje postavil za opata v samostan. Po stričevi smrti je zasedel izpraznjeno škofovsko mesto. Živel je pobožno, bil je dober do bližnjih, do sebe pa oster. V obdobju zadnjih preganjanj kristjanov, v času cesarja Dioklecijana, so ga prijeli in vrgli v ječo. Ko je cesar Konstantin priznal krščanstvo za državno vero, se je Nikolaj vrnil v Miro. Umrl je v visoki starosti, okrog leta 350.

Nikolaj je kmalu postal eden najbolj priljubljenih svetnikov v vsej vzhodni cerkvi, najprej v Grčiji, nato v Rusiji, kjer so ga sprejeli za narodnega patrona. Že v 6. ali vsaj v 7. stoletju je njegovo čiščenje prišlo tudi v zahodno Evropo. Središče tega čiščenja je bilo najprej v Rimu, od koder se je počasi širilo v dežele severno od Alp. Nove pobude je dobilo v 11. stoletju.

Leta 1086 je na obali Mire pristala ladja iz Barija. Oborožena četa je vdrla v cerkev sv. Nikolaja, s silo odprla sarkofag in v naglici odnesla svetnikove kosti ter jih odpeljala v Bari. Papež Urban II. je posvetil kripto, v kateri še danes počivajo svetnikovi posmrtni ostanki.

Sv. Nikolaja upodabljajo v škofovski obleki, s tremi zlatimi krogli na knjigi, tremi hlebčki ali tremi kamni, tremi dečki, ki stopajo iz čolna, s sidrom in ladjo. V Evropi so si ga v srednjem veku izbrali za zavetnika različni cehi in bratovščine: mornarji, brodarji, splavarji, ribiči, peki, krojači, tkalci, mesarji, odvetniki, lekarjarji, študenti, mlinarji, popotniki, trgovci, pisarji, delavci v kamnolomih, voskarji idr. Priporočajo se mu neveste za srečno poroko, okradeni za vrnitev ukradenih stvari, proti tatovom, krivični sodbi idr.¹⁰

Marija med vsemi svetniki, ki jih častijo v katoliški cerkvi, zavzema posebno mesto. Je kraljica, saj je mati Jezusa Kristusa, ki je kralj vseh kraljev. Ker jo je Bog izvolil, da je postala mati njegovega učlovečenega sina, je bila odlikovana z brezmadežnim spočetjem, z dušo in telesom je bila vzeta v nebesa in cerkev jo kliče kot posrednico vseh po Kristusu zaslužnih milosti. Marija naj bi bila v primerjavi z drugimi svetniki bolj razumevajoča, univerzalnejša in, ker je v nebesih povišana nad vse svetnike in angele, naj bi imela tudi večjo moč uslišanja. Zato ni čudno, da so se verni kristjani v vseh časih najraje zatekali k njej, na kar kaže tudi podatek, da je samo na slovenskem etničnem ozemlju približno 60 Marijinih božjih poti.¹¹

10 Miklavčič, Dolenc, *Leto svetnikov IV*, str. 458–463.

11 Miklavčič, Dolenc, *Leto svetnikov III*, str. 424–430; Knez, *Svetinjice*, str. 27.

Križi

Med devocionalijami, izkopanimi v okolici starološke župne cerkve, so tudi **trije križi**. Vsi trije (katalog, št. 8–10) so uliti iz bronu in lepo ohranjeni. Nad križanim je v vseh treh primerih viden vrezan napis INRI. Pri križu (katalog, št. 10) je spodnji del odlomljen, na zadnji strani se je lepo ohranil košček tkanine – platna. Vse tri križe lahko v grobem umestimo v čas od 17. do 19. stoletja.

Križ je eden izmed najstarejših človeških simbolov. Pojavlja se že od neolitika dalje, v dekorativno-ornamentalni in kultno-simbolni uporabi. Najdemo ga na megalitskih spomenikih, posodah in figuricah. Srečamo ga v Egiptu (ankh), kjer predstavlja hieroglifski ideogram – simbol prihodnjega večnega življenja. Najdemo ga tudi na asirskih skulpturah, spomenikih kretske in keltske umetnosti, kot tudi v afriški, azijski in ameriški kulturi.¹²

Poleg kroga, kvadrata in središča je križ eden izmed štirih temeljnih simbolov. V križu se združujeta nebo in zemlja. V njem se mešata čas in prostor. Križ je velika komunikacijska pot, je simbol prehoda, posredništva, povezanosti neba in zemlje. Znamenje križa je že od nekdaj znamenje življenja. V starih kulturah pomeni tudi menjavo dneva in noči in je zato znamenje svetlobe. V orientalskih legendah je križ most ali lestev, po kateri človeške duše plezajo proti Bogu.¹³

Križ pa v zgodovini ni imel vedno pozitivne vloge. Križanje kot oblika smrtne kazni se pojavi pri Feničanih. Ta mučilna naprava je bila sprva sestavljena iz pokončne gredi (patibulum), ki so ji kasneje na vrhu oziroma proti vrhu dodali še prečno gred (antenna). Na dnu pokončne gredi se je pogosto nahajal majhen naslon za noge (suppedaneum), na vrhu gredi pa so pribili napisno ploščico z imenom in krivdo obsojenega (titulus).¹⁴ Križanje kot obliko kaznovanja zločincev so prevzeli tudi Rimljani. Po rimskem pravu je križanje veljalo za sramotno obliko smrtne kazni, ki je bila namenjena upornim sužnjem, gusarjem in ostalim hudodelcem. Mučeniške smrti na križu je umrl tudi začetnik krščanstva Jezus Kristus. Križ je s tem iz znaka ponižanja in smrti postal simbol vstajenja, slave in odrešenja, obenem pa tudi simbol krščanstva.

V prvih dveh stoletjih krščanstva je križ kot simbol vzbujal zelo močne negativne asociacije na mučilno orodje, zato so prvi kristjani kot svoje simbole raje upodabljali ribo, kruh, jagnje in dobrega pastirja, kot so najpogosteje prikazovali Kristusa. Kadar so upodabljali križ, so ga prikriili v drugih formah, kot so sidro, svastika, krog, grške črke (T, X, P) ipd.¹⁵ Šele po Konstantinu I. Velikem je prišlo

12 Knez, *Od zore do mraka*, str. 14.

13 Chevalier - Gheerbrant, *Slovar simbolov*, str. 271–278.

14 Badurina, *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog krščanstva*, str. 356.

15 Badurina, *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog krščanstva*, str. 356–360; Chevalier - Gheerbrant, *Slovar simbolov*, str. 272, 274, 276–277.

do splošne uporabe križa.¹⁶ Ta se je uveljavil kot najpomembnejši in najprepoznavnejši simbol krščanstva, ki je sčasoma postal tudi simbol cerkvene oblasti. Na zahodu se je najpogosteje pojavljal latinski križ (crux capitata oziroma ordinaria) z neenakima krakoma, na vzhodu pa grški križ (crux graecia oziroma quadrata) z enakima krakoma. Iz teh osnovnih variant so z različnim formiranjem koncev krakov nastale številne oblike križev.

Proizvodnja križev se je sčasoma zelo razširila, zlati in z dragulji okrašeni križi so se nosili kot nakit, uporabljali so jih razne bratovščine in viteški redovi, upodabljali so jih na grbih, oklepih, ščitih, zastavah, odlikovanjih, cerkvenih in viteškoredovnih oblačilih. Križci so bili najobičajnejši obeski tudi med preprostim ljudstvom. Ženske so jih uporabljale kot okras ali nakit, nosile so jih na kovinskih verižicah, včasih tudi na vrvicah nad obleko. Nosili so se kot zaščitni amulet, najpogosteje pa so bili izraz religioznosti ali spomin na božjo pot, kasneje tudi na prejeti zakrament. V 18. stoletju je križ postal tudi tipičen zaključek rožnega venca, ki ga je pred tem zaključevala svetinjica.¹⁷

V arhitekturi se je križ začel pojavljati v tlorisih cerkva, nameščali so jih na cerkvene stavbe, kupole, zvonike in nagrobne spomenike. Postavljali so jih na sejmiščih, vaških mejah, na mejah mest in ob poteh.

16 Konstantina I. Velikega štejemo za prvega krščanskega cesarja. Ko je v boju za prevzem oblasti leta 312 krenil nad Rim, se mu je pred bitko proti uzurpatorju Maksenciju, pri Milvijskem mostu čez reko Tiber, na nebu prikazala vizija Kristusovega križa, pod njim pa napis *in hoc signo vinces* (v tem znamenju boš zmagal, op. ur.). Konstantin, ki je gladko porazil svojega nasprotnika, je v tej zmagi spoznal naklonjenost krščanskega boga. Javno se je opredelil za krščansko vero, tik pred svojo smrtjo (337) se je dal tudi krstiti. Leta 313 je v Milanu skupaj z Licinijem izdal znameniti milanski tolerančni edikt, s katerim je bila razglašena verska svoboda. Sklenjeno je bilo, da se kristjanom in vsem ostalim prizna pravica do katerekoli veroizpovedi.

17 Knez, *Od zore do mraka*, str. 10–22, 30–32, 50.

I. Svetinjica sv. Benedikta, inv. št. AS 20

Datacija: 16.-18. stoletje

Najdišče: Stara Loka - sonda pred mežnarijo

Teža: 0.80 g

Dimenzije: višina = 23.00 mm, širina = 21.00 mm

Aver: CRUX S.(ANCTI) P.(ATRIS) BENEDICTI = Križ sv. očeta Benedikta

Rever: I.H.S.V.R.S.N.S.M.V.S.M.Q.L.I.V.B. / C.S.P.B. / C.S.S.M.L. / N.D.S.M.D.

Motiv: Benediktov križ; ploščati križ; Benedikt

Material: bron (kovanje)

A: - navpičen napis na križu: C.S.S.M.L. (CRUX SACRA SIT MIHI LUX) = Sveti križ naj mi bo luč.

- vodoraven napis na križu: N.D.S.M.D. (NON DRACO SIT MIHI DUX) =

Kača naj mi ne bo vodnik.

- črke med kraki križa: C.S.P.B. (CRUX SANCTI PATRIS BENEDICTI) = Križ svetega očeta Benedikta

- napis okrog križa: V.R.S.N.S.M.V.S.M.Q.L.I.V.B. IHS (VADE RETRO SATANA NUNQUAM SUADE MIHI VANA SUNT MALA QUAE LIBAS IPSE VENENA BIBAS) = Pojdi stran od mene Satan, ne svetuj mi nečimrnosti, slabo je, kar ponujaš, raje sam popij strup.

18 Vse v katalogu predstavljene predmete hrani Loški muzej Škofja Loka. Za pomoč pri določitvi svetinjc se na tem mestu najlepše zahvaljujem mag. Darku Knezu iz Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani.

2. Svetinjica sv. Tomaža Villanove, inv. št. AS 23

Datacija: 17. stoletje

Najdišče: Stara Loka – sonda pred cerkvijo

Teža: 2.50 g

Dimenzije: višina = 31.00 mm, širina = 19.00 mm

Aver: S. TOMASO DE VILLA NOVA

Motiv: Tomaž Villanova; Kristus Odrešenik

Material: bron (kovanje)

3. Svetinjica sv. Tomaža Villanove, inv. št. AS 22

Datacija: 17. stoletje

Najdišče: Stara Loka – sonda pred cerkvijo

Teža: 2.80 g

Dimenzije: višina = 30.00 mm, širina = 19.00 mm

Aver: S. TOMASO DE VILLA NOVA

Motiv: aver Tomaž Villanova; rever Kristus Odrešenik

Material: bron (kovanje)

4. Svetinjica sv. Antona Padovanskega in Loretske Marije, inv. št. AS 19

Datacija: druga polovica 17. stol.

Kraj: Evropa, Italija

Najdišče: Stara Loka - sonda pred mežnarijo

Teža: 5.40 g

Dimenzije: višina = 47.00 mm, širina = 34.00 mm

Motiv: Anton Padovanski; Loretska Marija

Material: bron (ulivanje)

5. Svetinjica sv. Nikolaja iz Barija, inv. št. AS 15

Datacija: 18. stoletje

Kraj: Evropa, Italija

Najdišče: Stara Loka - sonda pred mežnarijo

Teža: 4.50 g

Dimenzije: višina = 26.00 mm, širina = 21.00 mm

Aver: S. NILO(LA) DE BARI

Motiv: sv. Nikolaj iz Barija (sv. Miklavž)

Material: bron (ulivanje)

6. Svetinjica Združenja sv. Križa iz Sirola, inv. št. AS 16

Datacija: 18. stoletje

Najdišče: Stara Loka – sonda pred mežnarijo

Teža: 5.00 g

Dimenzije: višina = 31.00 mm, širina = 27.00 mm

Aver: SS.(SOCIETA SANTO) CROCEFISSO D.(E) SIROL.(O) =
Združenje sv. Križa iz Sirola

Rever: MONSTR TE ESSE MATAEM ?

Motiv: križ; Križani; angeli

Material: bron (kovanje)

7. Svetinjica Svetogorske Marije, inv. št. AS 21

Pomenski sklop: cerkev; romanje

Datacija: 1717

Najdišče: Stara Loka – sonda pred cerkvijo

Teža: 3.70 g

Dimenzije: višina = 26.00 mm, širina = 21.00 mm

Aver: ANDENKEN V:H: BERG

Rever: VATER VERGIEB IHNEN

Motiv: križ; Križani; Svetogorska Marija; Izaija, prerok; Janez Krstnik

Material: bron (kovanje)

Leta 1717 so okronali Svetogorsko Marijo.

Marija kot ljubeča mati sedi na prestolu in z obema rokama v naročju podpira Jezuščka, ki dviga ročici. Na Marijini desni je prerok Izaija, na levi sv. Janez Krstnik z žezlom v roki, na katerem je napis »Glejte, jagnje božje!« Svetnika predstavljata staro in novo zavezo, klanjata se božji porodnici in njenemu sinu. Zadaž za Marijo je temna proga, ki naj bi pomenila drevesno deblo, simbol drevesa spoznanja v zemeljskem raj, ali spodnji del križa, orodja našega odrešenja.

8. Križ, inv. št. AS 14

Datacija: 17.-19. stoletje

Najdišče: Stara Loka - sonda pred mežnarijo

Teža: 11.80 g

Dimenzije: višina = 76.00 mm, širina = 35.00 mm

Aver: INRI

Motiv: Križani; križ

Material: bron (ulivanje)

9. Križ, inv. št. AS 13

Datacija: 17.-19. stoletje

Najdišče: Stara Loka - sonda pred mežnarijo

Teža: 12.70 g

Dimenzije: višina = 74.00 mm, širina = 37.00 mm

Aver: INRI

Motiv: Križani; križ

Material: bron (ulivanje)

10. Križ, inv. št. AS 12

Datacija: 17.-19. stol.

Najdišče: Stara Loka - sonda pred mežnarijo

Teža: 13.70 g

Dimenzije: višina = 61.00 mm, širina = 41.00 mm

Aver: INRI

Motiv: Križani; križ

Material: bron (ulivanje)

Spodnji del križa je odlomljen.

LITERATURA:

- Avustin, Cene: Zgornji stolp na Kranclju in nekdanja župna cerkev v Stari Loki. V: *Loški razgledi* 1, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1954, str. 107–120.
- Azinović Bebek, Ana: Krunice 17. i 18. stoljeća iz Čazme. *Opuscula archaeologica* 32, Zagreb 2008, str. 167–194.
- Badurina, Anđelko: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 2000.
- Chevalier Jean in Alain Gheerbrant: *Slovar simbolov*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Howatson, M. C. (ur.): *Leksikon antika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.
- Knez, Darko: *Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2001.
- Knez, Darko: *Od zore do mraka. Križi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010.
- Lisičar, Petar: *Grci i Rimljani*, Zagreb: Školska knjiga, 1971.
- Miklavčič, Maks; Dolenc, Jože: *Leto svetnikov I–IV*, Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov, 1968.

Summary

Devotional objects from the vicinity of the parish church in Stara Loka

In 1954, during archaeological excavations in Stara Loka, the remains of the foundations of the Stara Loka parish church were discovered, which was basically Romanesque with later Gothic and Baroque reconstructions. This church was demolished in 1863 and replaced with the present one. At the time of discovery of the remains of the old church, a number of modern period graves were excavated, in which various devotional objects were discovered.

Among the pilgrimage badges (catalogue, no. 1–7), which follow in chronological sequence from the 16th to 18th centuries, there are: a medallion of St Benedict, two medallions of St. Thomas of Villanova, a medallion of St. Anthony of Padua and Our Lady of Loreto, St. Nicholas of Bari, a medallion of the Society of the Holy Cross from Sirolo and a medallion of the Mother of God of Sveta gora.

Pilgrimage badges are small commemorative medallions, which were forged or cast from various metals and were sold at stalls beside pilgrim churches. After the 16th and 17th centuries, higher quality pilgrimage badges were made in Roman forges for the most important European pilgrimage centres. The majority of pilgrimage badges were made in the pilgrimage areas themselves. Gold and silver could only be afforded by wealthier worshippers, others bought bronze, brass, copper, tin and iron ones. From the second half of the 19th century, pilgrimage badges from aluminium began to predominate. Two-sided depictions of miraculous pilgrimage images, churches, reliquaries and saints most often appear on the them. Pilgrims believed in their miraculous powers. They carried them round their neck, hung them on a rosary, in front of the entrance to a house or stable, placed them in troughs for

feeding livestock, buried them in fields and interred them with a deceased. The production of pilgrimage badges and other devotional objects quickly declined after the Second Vatican Council.

There are also three crucifixes among the devotional objects excavated in the vicinity of Stara Loka parish church. All three (catalogue, no. 8-10) are cast from bronze. They have been dated to the time from the 17th to 19th centuries.

A cross is one of the oldest human symbols. It appears from the Neolithic onwards. The sign of the cross has been a symbol of life from earliest times. A cross did not always have a positive role in history, though. Crucifixion as a form of death penalty appears among the Phoenicians. Under Roman law, crucifixion was considered a shameful form of death. Jesus Christ also died a martyr's death on the cross. The cross thus became a symbol of resurrection, glory and salvation. In the first two centuries of Christianity, a cross awakened strong negative associations as a tool of torture so it was depicted disguised in other forms. Only after Constantine the Great did a cross enter into general use. It became a symbol of Christianity and church authority. It was worn as an expression of religiosity, a souvenir from a pilgrimage or received sacrament, as jewellery, as a protective amulet; it was also depicted on coats-of-arms, armour, flags, medals and orders, and on church and knightly vestments. In the 18th century, the cross also became a typical ending of a rosary.